

ЭКИШ МЕЪЁРИ ВА БИОЛОГИК ПРЕПАРАТЛАРНИ КРОТАЛАРИЯ ҚУРУҚ МАССА МИҚДОРИГА ТАЪСИРИ

Бабаева Зарифахон Актам қизи

ЎзР ФА Навоий бўлими мақсадли таянч докторанти

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17707522>

Аннотация: мазкур мақолада Навоий вилоятининг оч тусли бўз тупроқлари шароитида ноанъанавий дуккакли экин кроталария (*Crotalaria juncea* L.) нинг қуруқ масса миқдорига экиш меъёри ҳамда биологик препаратларни таъсири баён қилинган.

Калит сўзлар: *Crotalaria juncea* L., экиш меъёри, “Микроўстиргич”, “Microzyme-1” биологик препаратлари, қуруқ масса миқдори.

Abstract: This article describes the effect of sowing rates and biological preparations on the dry mass of the non-traditional legume crop *Crotalaria juncea* L. in the conditions of light gray soils of the Navoi region.

Key words: *Crotalaria juncea* L., Sowing rate, biological products “Microzyme-1”, “Microzyme-1”, dry matter content

Дунё аҳолисининг озиқ овқатга бўлган талабини қондириш, чорва рационини янада бойитиш ва сифатли тола етиштиришда кроталарияни янги турларини танлаш, парваришlash агротехникасини ишлаб чиқиш бўйича кенг кўламдаги илмий-тадқиқотлар олиб борилмоқда. Республикамиз қишлоқ хўжалигида оқсилга бой бўлган янги, ноанъанавий дуккакли ва дуккакли-дон экин турларини танлаш, уруғчилигини ташкил этиш, тупроқ иқлим шароитига мос парваришlash агротехникасини ишлаб чиқиш, тупроқ унумдорлигини оширишдаги ролини илмий асослаш, ишлаб чиқаришга жорий этиш бўйича илмий ишларни кенгайтириш муҳим аҳамиятга эга.

Ноанъанавий дуккакли-дон экин турларидан бири кроталария (*Crotalaria juncea* L) ҳисобланиб, етиштириш агротехнологиялари бўйича илмий тадқиқот ишлари хорижий мамлакатларда XIX аср охирларида бошланган. Республикамизнинг турли тупроқ ва иқлим шароитларида кроталария уруғ экиш муддатлари, меъёрлари, кўчат қалинликлари, минерал ўғитлар билан озиқлантириш, суғориш, қатор ораларига ишлов бериш, бегона ўтларга қарши кураш чораларини ишлаб чиқиш бўйича илмий тадқиқотлар олиб бориш долзарб ҳисобланади.

Дуккакли экинлар бурчоқдошлар (Fabaceae) оиласи вакиллари ҳисобланиб,

бу оила 500 га яқин туркум ва 12 минг турни ўз ичига олади. Уларнинг ҳаётий шакллари дарахт, чала бута, кўп йиллик, икки йиллик, бир йиллик ўтлар ҳисобланиб, бутун ер юзаси бўйлаб тарқалган. Бу оила вакиллариининг меваси хилма хил шакл ва катталиikka эга бўлган дуккакдир. Ана шундай экинлардан бири ноанъанавий дуккакли экин кроталариядир (*Crotalaria juncea* L.).

М.Tripathi ва бошқалар [3] нинг маълумотларига кўра, *Crotalaria juncea* L. – бу кўплаб мамлакатларда, хусусан Ҳиндистонда юқори сифатли толаси учун етиштириладиган кўп мақсадли тропик ва субтропик дуккакли ўсимлик ҳисобланади.

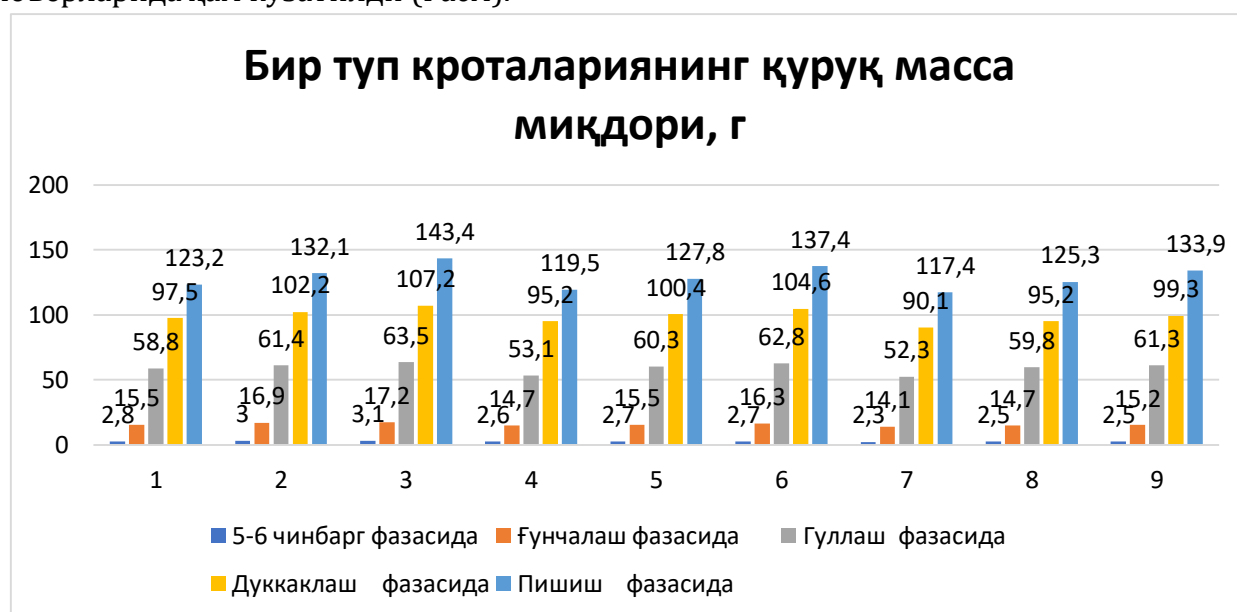
С.Cook ва G.White [1] ларнинг маълумотларига кўра, *Crotalaria juncea* ҳосили яшил гўнг учун, тупроқнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш, ерни экологик тозаловчи ва бегона ўтларга биологик курашувчи ўсимлик ҳисобланади.

Камбоджада кроталариянинг “*Crotalaria pallida*” тури уруғлари қовурилиб, кофе сифатида, илдизлари Вьетнам пишириқларида ишлатилади. Ҳалқ табобатида илдизлари дамламасидан бўғим оғриқларида ва барглардан тайёрланган экстрактлардан ичак паразитларини йўқотишда фойдаланилади [2].

Демак, кроталария туркум ўсимликлари ҳар томонлама инсоният манфаатлари учун муҳим экинлар ҳисобланиб, Республикамиз шароитида бу ўсимликни етиштириш агротехнологиясини, бирламчи уруғчилигини, селекция ишларини кенгроқ ўрганиш лозим.

Қуруқ масса - бу ўсимлик ҳужайрасидаги сувсиз қолдиқ моддалар йиғиндиси бўлиб, ўсимлик далада қанчалик сийрак бўлса, унинг ўсиб ривожланиши меъёрида бўлиб, юқори миқдорга эга бўлган масса тўплашга эришади. Олиб борилган тажрибада ҳам ушбу қонуният ўз исботини топди. Бир туп кроталария ўсимлигининг қуруқ масса миқдори ўсув даврининг 5-6 чинбарг, ғунчалаш, гуллаш, дуккаклаш ва пишиш фазаларида аниқланиб, экиш меъёрлари ҳамда биологик препаратларни таъсири ўрганилди. 2024 йилдаги тажриба натижаларидан олинган маълумотларга кўра, тажрибада энг кўп миқдорда қуруқ масса миқдори барча фазаларда кроталария уруғига экишдан олдин биологик препаратлар қўлланган вариантларда кузатилди.

Амал даври охирида пишиш фазасида бир туп ўсимликнинг қуруқ массаси аниқланганда вариантлар бўйича 117,4 – 143,4 г бўлиб, экиш меъёри ошиб бориши билан қуруқ масса миқдори камайиб борганлигини ҳамда биологик препаратлар қўлланганда ошиб борганлиги аниқланди. Кроталария уруғи гектарига 8,0 кг меъёрда экилганда қуруқ масса миқдори 123,2 – 143,4 г ни; гектарига 12,0 кг меъёрда экилганда 119,5 – 137,4 г ни; гектарига 16,0 кг меъёрда экилганда эса 117,4 – 133,9 г ни ташкил этиб, юқори натижа гектарига 8,0 кг меъёрда уруғ экилган вариантларда аниқланди. Экиш меъёри билан бирга биологик препаратларни таъсири ҳам аниқланиб, препарат қўлланган вариантларда қуруқ масса миқдори назорат вариантыдан 8,9 – 20,2 г га ҳамда “Микроўстиргич” биологик препарати қўлланган вариантда “Microzyme-1” қўлланган вариантга нисбатан 11,3 г га ортиқ бўлди. Мазкур қонуният барча фазаларнинг экиш меъёрларида ҳам кузатилди (Расм).



Расм. Қуруқ масса миқдориға экиш меъёри ва биологик препаратларни таъсири, 2024 йил

Хулоса. Навоий вилоятининг оч тусли бўз тупроқлари шароитида ноанъанавий дуккакли экин кроталария (*Crotalaria juncea* L.) ни парваришlashда бир туп ўсимликнинг қуруқ массасини юқори бўлиши учун уни гектарига 8,0 кг меъёрда экиш ва экиш олди уруғларга “Микроўстиргич” биологик препарати билан ишлов бериш тавсия этилади.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Cook. C.G and White G.A. “Crotalaria juncea: a potential multi-purpose fiber crop”. In J. Janick (ed.), Progress in new crops. ASHS Press, Arlington, VA. 1996. P. 389- 394
2. Mosjidis J. A., Miller J. E. and Casey P. “Sunn hemp with chicory or pearl millet to minimize gastrointestinal nematode infection in weaned goats.” American Society of Animal Science Southern Section Meeting, Corpus Christi, TX, USA, 2011. Pp. 17-18.
3. Tripathi M. K., Chaudhary B., Sarkar S. K., Singh S. R., Bhandari H. R., Mahapatra B. S. “Performance of sunn hemp (*Crotalaria juncea* L.) as a summer season crop for fibre”. J. Agric. Sci., 2013. 5 (3): P. 236-242.